

Jelen tananyag a Szegedi Tudományegyetemen készült az Európai Unió támogatásával. Projekt azonosító: EFOP-3.4.3-16-2016-00014

Simon József

Középkori és reneszánsz eszmetörténet

Északi reneszánsz festészet

10.2 lecke – 20 perc

Pieter Bruegel (ca. 1525-1569) és a közmondások

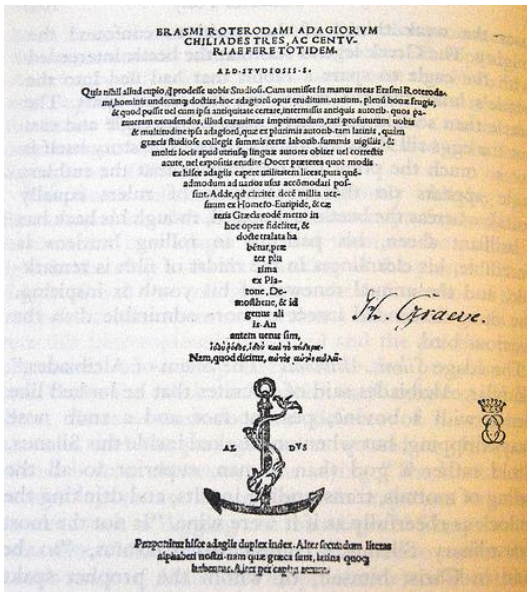
Bruegel: *Schlaraffenland* (1667)
München, Alte Pinakothek

Az érzéki vágyak kielégítésének egyfajta szatirikus utópiáját ábrázolja a kép a katona a paraszt és a pap alakjával.

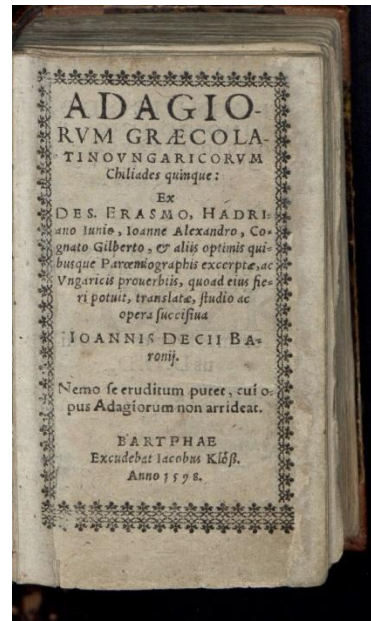
Szólások:

- „még a háztetőn is pogácsa nő”
- „kolbászból van a kerítés”
- „tátott szájjal várja, hogy berepüljön szájába a sült galamb”

A 16. századi reneszánsz a lexikológia bővületében él. Humanisták egyszerre tanulmányozzák az antik klasszikus írók szövegeit és egyszerre gyűjtik a népnyelvi közmondásokat és szólásokat. A közmondások kultuszát voltaképpen az a probléma táplálja, ami alapvető kiindulópontja Machiavelli és Montaigne filozófiáinak: nem lehetséges olyan fogalmi rendet alkotni, mely a tapasztalat teljes részletgazdagságát lefedné, nincs a tapasztalatnak objektív elmélete, mely **egzakt jelentések** mentén képes volna leírni a valóságot. Az elméletalkotás alternatívái Machiavellinél a *virtù* retorikai argumentációs képessége (11.1-3 lecke) és Montaigne-nél az esszé (vö. 12.1 lecke!): az **átvitt jelentések** e kultusza jellemzi az első modern értelemben vett szótárírókat (Stephanus: *Thesaurus Linguae Graecae*, Paris 1572) és közmondás-gyűjtőket (Erasmus: *Adagia*, Velence 1508) – és Bruegel festészetét.

Erasmus közmondásgyűjteményének címlapja (1508)

Baranyai Decsi János közmondásgyűjteményének címlapja (1598)

A közmondások és szólások e kultuszának talán leghíresebb műve a korai Breugelhez köthető:

Bruegel:
Flamand közmondások (1559)
Berlin Staatliche Museen

Jobb oldalt lent dátum és kézjegy: BRVEGEL. 1559

A zsúfolt kompozíció az első alkotói korszakra jellemző. A festmény körülbelül 120 közmondást és szólást ábrázol, melyeket a kutatók megkíséreltek a kortárs flamand-

németalföldi folklórral összefüggésbe hozni. Ezek mai magyar köznyelvi megfelelői némileg módosultak már. A bal felső sarokban „a seprű ki van téve” (nincsenek otthon a házigazdák), középen fent „úgy forgatja a köpönyegét, ahogy a szél fúj”; a jobb felső sarokban „szemmel tartja a vitorlát” (résen van) és „hátszállal vitorlázik”. Bal oldalt középen a fordított földgömb: „megfordított világ”; ettől jobbra lefelé: „ollók lógnak odakint” (zsebmetszők járnak); középen jobb oldalon „árral szemben úszik”; mellette a szélén „addig jár a korszó a kútra, míg el nem törik” és „könnyű más bőréből szíjat vágni”; bal oldalon lent „fejvel megy a falnak”; mellette jobbra „nyírd, de nyúzd” (take it easy); ismét jobbra középen „rózsát vet a disznók elé” (gyöngyöt...); jobb alsó sarok: „farudat tesz a küllők közé”; „nyeles fejsze” (veszett fejsze nyele); „nem tud eljutni az egyik sütéstől a másikig” (nem jut egyről a kettőre).

A 9.1 leckében azt állítottuk, hogy az északi reneszánsz festészet a közvetlen érzéki bizonyosság alapján alakítja ki a befogadó esztétikai élményét, és primér módon nem feltételezi valamely szöveg ikonográfiai értelemben vett jelentéssíkját (vö. 9.2 lecke!). Azonban a közmondások és szólások szövegek. Igen, de ezek a Bruegel-korabeli németalföldi társadalom nyelvi közvetlenségéből nőnek ki. Az itáliai reneszánsz vizuális műalkotásai az antik-keresztény mitológia ismeretét tételezték fel, tudásszociológiai szempontból ezen ismeret az írástudók szűk csoportjára, maximum a társadalom 5-10 százalékára korlátozódott. Ezzel szemben a németalföldi közmondások ismerete a kor társadalmának egészére jellemző.

Itáliai reneszánsz festészet

Fogalmi-konceptualista bizonyosság – mitológia

Antik	ember fogalma	Keresztény
- tragikus		– teremtés tárgya
- epikus		– isteni kegyelem perspektívája

Északi reneszánsz festészet

Fogalom előtti közvetlen bizonyosság

érzéki észrevevés	nyelvi közvetlenség
- részletezés	- közmondások
- tájképfestészet	- nem tradicionális teológia

Irodalom:

Giovanni Arpino – Piero Bianconi: *Pieter Bruegel életműve*, ford. Klukon Beatrix, Budapest, Corvina 1994. ISBN: 9631339343

Kérdések:

1. Mi táplálja a közmondások iránti érdeklődést a 16. században?
2. Milyen közmondásokat és szólásokat ábrázol Bruegel a Schlaraffenland és a Flamand közmondások című festményén?
3. Mi a különbség az itáliai és a flamand festészetnek a befogadó előzetes szövegismeretéhez való viszonyában?